

ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช*

A STUDY OF MORAL TEACHING IN THE FUNERAL RITES OF BUDDHISTS IN THA SALA DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

พระชัชวฤทธิ์ ชินวโร (สนิยา)*, พระครูวิจิตรสาธูรส เทศมณโ (แก้วมณี), พระครูโฆสิตวัฒน์นุกุล อนุวตฺตโน (ปานประดิษฐ์),
พระครูวิจิตรศีลาจาร ชาตวณฺโณ (กิติโกหะ), สิทธิโชค ปาณะศรี

Phra Chatcharit Chinavaro (Saniya)*, Phrakru Wijitsathuros Tachathammo (Keawmanee), Phrakru Kositwattananukul Anuwutthano
(Panpradit), Phrakru Wijitsilajarn Chatawunno (Kitikora), Sittichok Panasree

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Master of Buddhism Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: kky301993@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 3) ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 20 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ความตายเป็นเรื่องปกติ สาระแห่งการตายสามารถนำมาสร้างสิ่งดีงาม เพื่อเตือนสติไม่ให้ประมาท ใช้สอนธรรม และนำไปปฏิบัติจนบรรลุผลสำเร็จ และทำให้บรรลุมรรคผลต่อไป 2) พิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพในชุมชนอำเภอท่าศาลา มีประเพณีการปฏิบัติต่อกัน ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ปัจจุบันประเพณีการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย 3) คติธรรมที่ได้จากประเพณีดังกล่าว คือ การมีสติ ไม่ประมาท เห็นสังขารในชั้น 5 ประเพณีดังกล่าวได้คติธรรม คือ ความกตัญญูตเวที ความเคารพนับถือ หลักไตรลักษณ์ ประเพณีการสวดศพ ได้คติธรรม คือ การอุทิศส่วนกุศล การมีน้ำใจต่อกัน ประเพณีการบวชนาคและจุติศพได้คติธรรม คือ ความกตัญญู การสร้างอริยทรัพย์ คือ คุณความดีต่าง ๆ ประเพณีการเผาศพได้คติธรรม คือ สังขารของชีวิต ได้แก่ กฎไตรลักษณ์ ความไม่ประมาทในชีวิต และประเพณีการเก็บอัฐิ การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ให้คติธรรมด้านความกตัญญูตเวที และการเกิดใหม่ ด้วยอาศัยอำนาจของบุญกุศลที่ทำอุทิศให้แก่ผู้ตายจะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีสืบไป

คำสำคัญ: คติธรรม, พิธีกรรม, การบำเพ็ญกุศลศพ, ชาวพุทธ

Abstract

This research aimed 1) To study the funeral rite in Theravada Buddhist scriptures, 2) To investigate the funeral rite of Buddhists in Tha Sala District, Nakhon Si Thammarat Province, and 3) To explore the moral virtue in the Buddhist funeral ritesTha Sala District, Nakhon Si Thammarat

* Received August 5, 2024; Revised September 1, 2024; Accepted September 7, 2024

Province. This qualitative research consists of a study of documentary data and in-depth interviews with 20 people. Findings were as follows: 1) Death is a common phenomenon, and its essence can be used to create good things as a reminder not to be careless. It is used to teach the Dharma and put it into practice until one achieves success in life and spiritual attainment. 2) The funeral rites in Tha Sala District community, the tradition of treating corpses and making merit to dedicate to the deceased is the identity of the community. Currently, the tradition of organizing funeral services in the community has changed according to the trend. 3) The moral teaching obtained from the funeral services is mindfulness without carelessness, realizing the truth in the Pancakhandha. Treating corpses explains morality, namely gratitude, respect, and Tilakkhana (Three signs). This ceremony is to dedicate merits and to show kindness to each other. The tradition of ordination in front of cremation indicates moral value about gratitude and it is the way to accumulate the various virtues which are the noble wealth. Funeral rite teaches moral virtue, the truth of life, including impermanence, suffering, non-self, named Three Characteristics Rule. It is carelessness in life, and the tradition of collecting ashes, making merit to dedicate to the deceased teach the moral of gratitude and rebirth. By the power of merit and charity dedicated to the deceased, the deceased will be reborn in a good realm continue investigating.

Keywords: Moral Teaching, Rite, Funeral Service, Buddhists

บทนำ

ศาสนาเกิดขึ้นจากความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิต ทั้งปัญหาในเชิงปัจเจกบุคคลและปัญหา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เมื่อมีศาสนาเกิดขึ้นและเผยแผ่ไปทั่วทุกภูมิภาคของโลกแล้ว พื้นที่ต่าง ๆ จึงรับศาสนาไว้และผสมผสานกับประเพณีของชีวิต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมเพื่อเป็นเครื่องผูกพันผู้คนในสังคม การแก้ปัญหาาร่วมกันและการขัดเกลาทางสังคม โดยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและดีงามจึงได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา (ชนิษฐา จิตชินะกุล, 2545) ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย โดยใช้ศาสนาจัดระเบียบของประเพณีให้มีลำดับขั้นตอนสอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชนกันได้อย่างเป็นเอกภาพ

ความตายในมิติทางศาสนาเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะเป็นไปตามสภาวะธรรมของสังขารทั้งหลาย ที่ไม่เที่ยง แต่ในระบบความเชื่อของแต่ละศาสนาทำให้มนุษย์มั่นใจว่าสามารถเอาชนะความตายได้ด้วยการยืนยันชีวิตในภพหน้า (พระครูกันตธรรมาภิวัฒน์ (คัมภีร์), 2555) ความสำคัญของพิธีกรรมเกี่ยวกับศพทำให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เห็น ได้รู้พิธีกรรมเกี่ยวกับศพตามหลักพระพุทธศาสนามากมายที่แฝงความหมายอยู่ในพิธีกรรมบางตอน เช่น ชีวิตเหมือนดวงไฟที่จุดหน้าศพ มีการเกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงและดับสลาย ทำให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต จะได้ไม่ ลุ่มหลงมัวเมาและเศร้าโศกเสียใจเมื่อชีวิตต้องมอดดับไปอย่างใดอย่างหนึ่ง พิธีกรรมศพทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคม ของคนในชุมชนแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้น (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532) เพราะต่างก็ได้คบหาสมาคม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากญาติมิตรที่มาร่วมงานศพทำให้เจ้าภาพอบอุ่นใจ ไม่ว่าว่า วาเหวเดียวตาย รู้สึกสำนึกบุญคุณที่ญาติมิตรให้ กำลังใจยามทุกข์ การจากไปของบุคคลในครอบครัวเป็นภาวะที่ทำให้เกิดความเศร้าโศก แต่ก็มีเชื่อว่า คนตาย ไปจะกลายเป็นผีซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากลัวจึงมีประเพณีเพื่อผ่อนคลายความเศร้าโศก และตัดความสัมพันธ์ระหว่างคน กับผี วิธีทำศพส่วนใหญ่จะต้องคล้ายตามความเชื่อทางศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปจะมีเพียง 2 วิธี คือ การฝังและการเผา (วิมล จิโรจพันธุ์ และคณะ, 2548) ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความเชื่อ และสังคม เพื่อเป็นเครื่องร้อยรัดความสัมพันธ์ของคนในสังคม การแก้ปัญหาาร่วมกัน และการขัดเกลาทางสังคม

ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็เช่นเดียวกัน คือ แผงปรัชญาชีวิตที่เป็นข้อคิดและคติธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการดำเนินชีวิตและสอดแทรกคติธรรมไว้ในพิธีกรรมและให้ผู้คนได้ศึกษาเรียนรู้และเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งความดี

จากประเด็นความสำคัญพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมได้แผงไว้ด้วยข้อคิด คติธรรมและวิธีการสอนธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช” ในประเด็น พิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท พิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และคติธรรมในการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยเชื่อว่า ผลของการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างศรัทธาและความเข้มแข็งแก่ชุมชนชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และการศึกษาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย ตลอดจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.1 ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย รวมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ คำถามเกี่ยวกับข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการจัดการศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และคำถามเกี่ยวกับคติธรรมในพิธีกรรมการจัดการศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 10 รูป และญาติผู้เสียชีวิต (ปราชญ์ชาวบ้าน) 10 คน รวมทั้งหมด 20 คน โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ เมื่อได้ข้อมูลจากภาคเอกสารและภาคสนามจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมได้จากการประมวลเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต โดยการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการโดยจัดลำดับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และสังเคราะห์ข้อมูล แล้วนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพ โดยจะใช้วิธีการต่าง ๆ หลายวิธี ด้วยกัน คือ การนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้า การนำศพไปฝังดิน การนำศพไปเผา การนำกระดูกมาก่อเจดีย์เพื่อเก็บไว้บูชา การนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ การจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าและบุคคลสำคัญมีอยู่ในสมัยพุทธกาล เช่น การจัดพิธีพระบรมศพของพุทธบิดา การจัดพิธีศพพระสารีบุตร การจัดพิธีศพของพระโมคคัลลานะ การจัดพิธีศพของพระอัญญาโกณฑัญญะ การจัดพิธีศพของพระอานนท์การจัดพิธีศพพระพาหิยะ การจัดพิธีศพของพระนาลกะเถระ การเผาศพมารดาของสังกัจจายน์

2. การบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อพิจารณาจะ พบว่ามีคติธรรมคำสอนที่ได้สอดแทรกไว้ในพิธีกรรม เพื่อให้เกิดแนวคิด คติเตือนใจและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรม จริยธรรม ที่สอดคล้องกับความจริงของชีวิตในแง่ของสังขารธรรม ดังนี้ คือ มีประเพณีการปฏิบัติต่อศพ เมื่อตายลงก็มีการปฏิบัติต่อศพ เช่น การแจ้งเรื่องการตาย การเตรียมสถานที่จัดงานศพ การจัดพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล การปฏิบัติในการสวดศพ ก็จะมีพิธีการสวดมาติกา บังสุกุล การสวดพระอภิธรรมการปฏิบัติในการเผาศพ การสวดพระพุทธรูปเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย การบวชหน้าศพและการจุณศพ คือ ลูกหลานของผู้ตายบวชเป็นสามเณรหรือพระภิกษุในวันเผาเรียกว่าบวชหน้าไฟหรือบวชหน้าศพ เป็นการบวชเพื่อจุณศพ และอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย

ประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพ ในปัจจุบันของชุมชนอำเภอท่าศาลา มีพิธีเผาจริงอย่างเดียว เมื่อถึงกำหนดประชุมเพลิงหรือเผาศพจริง สัปเหร่อจะยกศพลงจากจิตกาธานหรือเชิงตะกอนแล้วเปิดผ้าหีบให้เจ้าภาพดูศพเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็ใช้น้ำมะพร้าวรดลงที่ศพ ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อถือนั่นมาแต่โบราณว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ ผู้ที่ไปเผาศพก็คงจะช่วยกันนำฟืนคนละท่อน สองท่อนไปเผา เหมือนอย่างที่ทำกันอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาภายหลังจึงใช้รูป 1 ดอก เทียน 1 เล่ม และดอกไม้จันทน์ 1 ช่อ วางไว้ที่เชิงตะกอนใต้ศพเวลาเผาพระสงฆ์ 4 รูป สวดพระอภิธรรม เรียกว่า สวดอภิธรรมหน้าไฟ เวลาจุดไฟเผาศพมีความเชื่อถือนับถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาว่า ห้ามมิให้ต่อไฟกัน

ประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เมื่อทำพิธีเผาแล้ว เจ้าภาพจะทำการเก็บอัฐิในวันที่เผาศพเลยทีเดียวหรือแล้วแต่เจ้าภาพ แต่ถ้าหากว่าเก็บอัฐิไม่ทันเพราะมีดหรือดึกไป ก็จะไปทำการเก็บอัฐิในวันรุ่งขึ้น แล้วจึงนำอัฐิมาตั้งบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศให้ผู้ตายต่อไป ซึ่งมีประเพณี พิธีกรรม คือ ประเพณีการแปรรูป ประเพณีการตั้งอัฐิบำเพ็ญกุศล ประเพณีการทำบุญอุทิศให้ ประเพณีการบรรจุอัฐิไปตามตามลำดับ จนเสร็จพิธี

3. คติธรรมจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนอำเภอท่าศาลา จากการวิจัยคติธรรมจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนอำเภอท่าศาลา กล่าวได้ดังนี้

คติธรรมจากประเพณีการปฏิบัติต่อศพ คือ คติธรรมในการทำพิธีอาบน้ำศพ รดน้ำศพ การมัดตราสัง แต่งตัวให้ศพ การนำเงินใส่ปากศพ เคาะโลงรับศีล การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เพราะเชื่อว่าบุญกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้ทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในโลกหน้าที่ดี เป็นการตอบแทนบุญคุณอีกด้วย

คติธรรมจากประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ คือ คติธรรมความเชื่อในการเกิดใหม่ในโลกหน้า และคติธรรมความกตัญญูทดแทนบุญคุณท่านเหมือนที่พระพุทธเจ้าได้แสดงพระอภิธรรมโปรดมารดาที่สวรรคตขึ้นดาวดึงส์

คติธรรมจากประเพณีการบวชหน้าศพและการจุณศพ คือ คติธรรมความกตัญญูและความไม่ประมาทในชีวิต สักวันหนึ่งเราก็ต้องตายจากโลกนี้เช่นเดียวกัน หนีความจริงไม่พ้นทุกคนเกิดมา แล้วก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครหลีกเลี่ยงพ้นไปได้เพราะเป็นสังขารของชีวิต

คติธรรมจากประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพ มีคติธรรม คือ ความไม่ประมาท เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจให้ชวนชวนบำเพ็ญบุญกุศลเอาไว้ไม่ว่า ทาน ศีล ภาวนา ตลอดถึงเห็นกฎความจริงของชีวิต คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้คือ สัจธรรมของชีวิต

คติธรรมจากประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย คือ คติธรรมเรื่องขันธ 5 และอริยทรัพย์เป็นการสอนคนเป็นว่า ร่างกายนี้ ประกอบด้วย ธาตุ 4 หรือ มาจากธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นธาตุเล็กในธาตุใหญ่ในวาระสุดท้าย ก็ไหลคืนไปรวมอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่าเป็นการคืนสู่ธรรมชาติดั้งเดิม คือ การคืนสู่ธาตุไฟ ด้วยการเผา คืนสู่ธาตุดิน ด้วยการฝัง คืนสู่ธาตุน้ำด้วยอังคาร และเถาถ่านที่เหลื่อไปลอยน้ำ ส่วนธาตุลม ก็ลอยอยู่ทั่วไปในที่ว่างอยู่แล้ว เมื่อพิจารณา ได้ดังนี้ มนุษย์ก็ไม่ควรลืมหึง ไม่เย่อหยิ่ง ถือตนว่าใหญ่โตเหนือสิ่งอื่นใดกว่าสิ่งอื่น แม้แต่ทรัพย์สมบัติที่แสวงหาไว้ก็ไม่สามารถติดตามตนเองไปได้เห็นจะมีแต่ อริยทรัพย์หรือทรัพย์ภายในและบุญกุศลคุณงามความดีเท่านั้นที่ติดตามตนไปในทุกสถานและเป็นที่พึ่งได้ตลอดไป

คติธรรมที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพถือว่าเป็น ประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความตาย ที่ได้ประเพณีปฏิบัติมาจนปัจจุบัน ก็มีบางสิ่งบางอย่างที่สูญหายไปตั้งแต่อดีตนั้นอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีพ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย ในการดำรงชีวิตเป็นสังคมถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีความสามัคคีช่วยเหลือเอื้ออาทรอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนด้วยความสันติสุข พระพุทธศาสนาได้แทรกซึมลึกเข้าไปมีอิทธิพลในจิต จนเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างสรรค์ศิลปะและก่อให้เกิดวัฒนธรรมพื้นบ้าน จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ขึ้นเป็นอย่างมาก ทำให้คนในชุมชนมีค่านิยมและอุปนิสัยเฉพาะตัว แตกต่างจากภาคอื่น ๆ ของไทย หลักฐานทางด้านวัตถุที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนามีอยู่มากมาย เช่น ศิลปวัตถุโบราณทางศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีส่วนให้เกิดวรรณกรรมขึ้นในท้องถิ่นมากมาย ได้รับอิทธิพลรูปแบบมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ความตายเป็นกระบวนการจบของชีวิต การสิ้นใจ การสิ้นสภาพของการมีชีวิต มนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ส่วนพิธีกรรมศพทำให้คนที่มียังมีชีวิตอยู่ได้รับความรู้เข้าใจปรัชญาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่แฝงความหมายอยู่ในพิธีกรรม (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532) เสนอไว้ว่าพิธีกรรมศพทำให้คนเป็นได้ เห็น ได้รู้พิธีศพ ได้รับความรู้เข้าใจปรัชญาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนามากมายที่แฝงความหมายอยู่ในพิธีกรรม บางตอน เช่น ชีวิตเหมือนดวงไฟที่จุดหน้าศพ มีการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงและดับสลาย ทำให้คนเราเข้าใจธรรมชาติของชีวิต จะต้องเปลี่ยนแปลงไปไม่คงที่และตายลงในที่สุด จะได้ไม่ลุ่มหลงมัวเมาและเศร้าโศกเสียใจเมื่อชีวิตต้องมอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง พิธีกรรมศพทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน แน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะต่างก็ได้คบหาสมาคม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ พระครูสุตถัทธธรรม (สำเริง) ที่กล่าวว่า มีหลักต่อการปฏิบัติต่องานศพที่หลากหลาย และสามารถนำมาประยุกต์ใช้และนำมาปฏิบัติตามแล้ว ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่จัดงาน และผู้ที่ไปงานศพด้วย คติธรรมที่มีในการจัดงานศพนั้นเป็นการบอกให้คนที่มียังมีชีวิตอยู่ศึกษาความจริงของชีวิต และจงดำเนินชีวิตอย่างมีสติและไม่ประมาท เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในพิธียังสอนว่า อย่ามัวรอให้คนมาบอกข้าง ๆ โลงว่ารับศีลนะ ฟังพระสวดนะ สิ่งนี้จะเป็นการสอนคนที่มาร่วมงานศพ แม้แต่ก่อนนาขึ้นเชิงตะกอนยังเปิดให้ดูก่อนเพื่อแสดงให้เห็นว่าศพไม่ได้น่าอะไรติดตัวไปเลย (พระครูสุตถัทธธรรม (สำเริง), 2563) ดังนั้น พิธีกรรมงานศพจึงมีคติพุทธธรรมมากมาย สุนทร สุทรัพย์ทวีผล ที่พบว่า วิธีการจัดงานศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาศึกษาได้จากการจัดงานศพของพระพุทธเจ้า พระเจ้าสุทโธทนะ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ นางสิริมา และนางสุทตติ ซึ่งมีลักษณะร่วมกัน คือ ความเรียบง่ายไม่มีความซับซ้อน ไม่มีรูปแบบของพิธีที่ชัดเจน ในส่วนของการจัดการศพนั้นมี 3 ประเภท คือ การเผาศพ การฝังศพ และการทิ้งศพ พระพุทธเจ้าได้อาศัยศพที่ถูกทิ้งนั้นมาเป็นอุบายในการสอน

ธรรมแก่พุทธบริษัท เช่น ศพของนางสิริมา เป็นต้น (สุนทร สุทรัพย์ทวีผล, 2562) รูปแบบการจัดงานศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงเรียบง่ายและเป็นอุบายสำหรับสอนธรรมได้อีกด้วย

จากผลการวิจัย การจัดการศพของมนุษย์ในสมัยการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในระยะแรก นำศพไปทิ้งในป่าให้สัตว์กินต่อมานำไปฝังดิน เมื่อได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา จึงเริ่มการเผาศพตามความเชื่อใหม่ จึงมีความสลับซับซ้อนและอำนาจอภิลักษณ์ของวิญญาณ (ผี) จึงได้เน้นพิธีกรรมการเช่นไหว้ พิธีกรรมการปัดรังควาน พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระครูพิพิธธรรมจักร (ทองอินทร์ รุ่งเรือง) ที่พบว่า พิธีบำเพ็ญกุศลศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทในสมัยพุทธกาล มีวิธีจัดการศพในหลายรูปแบบ มีการจัดงานศพที่ยิ่งใหญ่ก็เฉพาะบุคคลสำคัญ ๆ เท่านั้น บุคคลทั่วไปจะจัดการศพแบบเรียบง่ายไม่เน้นพิธีกรรม โดยนำไปฝังหรือเผาหรือนำไปทิ้งให้เป็นอาหารของสัตว์ป่าทั่วไป การบำเพ็ญกุศลศพในทางพระพุทธศาสนาจะมีพิธีและขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งแต่ละขั้นตอนล้วนมีแนวคิดหรือหลักปริศนาธรรมแฝงอยู่ (พระครูพิพิธธรรมจักร (ทองอินทร์ รุ่งเรือง), 2559) พบว่า รูปแบบการจัดการงานศพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 4 ประการ คือ 1) การจัดงานพระบรมศพของพระพุทธเจ้า 2) การจัดงานพระบรมศพของพระมหากษัตริย์กษัตริย์พระเจ้าสุทโธทนะ 3) รูปแบบการจัดการงานศพของอริยบุคคล และ 4) รูปแบบการจัดการงานศพของสามัญชน จากผลการศึกษาของ พระครูโกศลอรรรถกิจ และพระครูอภิชาติ ปัญญาภรณ์ พบว่า พิธีการจัดงานศพของประชาชนชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาสู่ยุคปัจจุบันที่มีความเจริญของสังคมและค่านิยมของเจ้าภาพเองที่ได้เปลี่ยนไปเพื่อให้การจัดงานศพได้มีความสะดวกและรวดเร็วของงาน ทำให้คนในท้องถิ่นบางส่วนลืมพิธีกรรมเก่าแก่ที่โบราณได้ยึดถือปฏิบัติ มาแต่ก็เป็นการประยุกต์งานให้เข้ากับยุคและค่านิยมที่เปลี่ยนไปโดยยังยึดหลักการเอาไว้บางส่วนเพื่อไม่ให้สูญหายไปทั้งหมดในปัจจุบันนี้ (พระครูโกศลอรรรถกิจ และพระครูอภิชาติ ปัญญาภรณ์, 2560)

ด้านหลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพของพุทธศาสนิกชนนั้น พระมหาวิเชียร วชิรธมโม (พุลมนัส) เสนอว่า 1) หลักธรรมที่เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพมุ่งแสดงธรรมมีอยู่และความเป็นไปของชีวิตหลังการตาย และทำให้อยู่ที่พึงปฏิบัติต่อผู้ตาย 2) ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ มีความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การทำบุญอุทิศจะทำให้ผู้ตายได้รับประโยชน์สุขในปรโลก 3) ความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนต่อพิธีกรรมในการทำศพ พบว่า มี 10 ขั้นตอน (พระมหาวิเชียร พุลมนัส, 2555) สอดคล้องกับ พระธรรมธัช อธิปัญญา (ศิลาศิลป์) ที่พบว่า พิธีศพตามหลักพุทธธรรมของชาวตำบลคูคำเพื่อให้เห็นความดีของผู้ตายเด่นชัดขึ้นอะไรก็ตามที่พลัดพรากจากไปแล้วไม่สามารถนำกลับคืนมาได้ สิ่งนั้นก็จะมีคุณค่า เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ตาย คุณค่าการจัดพิธีศพของชาวพุทธด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้เข้าใจถึงหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และได้เข้าใจในสังขารมนุษย์ว่าเป็นของไม่เที่ยงด้านจิตใจนั้นทำให้ตระหนักโดยการตอบแทนการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันของบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน (พระธรรมธัช อธิปัญญา (ศิลาศิลป์), 2555) และสอดคล้องกับ พระครูอรรถธรรมโสภิต (ตีด อคฺควโส/เอี่ยมสะอาด) เสนอว่า พิธีกรรมการจัดงานฌาปนกิจศพนั้นแม้มีพิธีกรรมมากมาย แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องความไร้สาระงมงาย เป็นเหตุให้เสียเวลาและเสียทรัพยากรประโยชน์อันใดไม่ได้ เหมือนบางคนสงสัยและเข้าใจกัน แต่ความจริงแล้วพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นล้วนมีคุณค่าทางจิตใจโดยมีคติธรรมสอดแทรกอยู่สำหรับเป็นหลักปฏิบัติพัฒนาชีวิตของตนให้รู้ถึงสังขารของชีวิตอย่างแท้จริงต่อไป (พระครูอรรถธรรมโสภิต (ตีด อคฺควโส/เอี่ยมสะอาด), 2557) ส่วนของพระประพันธ์ กตคุโณ (สันทาลุนัย) เสนอว่า คติธรรมที่ได้จากประเพณีการบำเพ็ญศพ คือ การมีสติไม่หลงตาย ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เห็นสังขารในชั้น 5 ประเพณีการปฏิบัติต่อศพได้คติธรรม คือ ความกตัญญูแก่เวทิตามความเคารพนับถือ หลักไตรลักษณ์ ประเพณีการสวดศพได้คติธรรม คือ การอุทิศส่วนกุศล การมีน้ำใจต่อกัน ประเพณีการบวชหน้าศพและจุณศพได้คติธรรม คือ ความกตัญญูรู้คุณ การสร้างอริยทรัพย์ คือ คุณความดีต่าง ๆ ประเพณีการเผาศพได้คติธรรม คือ สังขารของชีวิต ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความไม่ประมาทในชีวิต ความเคารพนับถือต่อกัน และประเพณีการเก็บอัฐิ การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ให้คติธรรมด้านความกตัญญูแก่เวทิตามความสำนึกในบุญคุณต่อกัน

และการเกิดใหม่ในโลกหน้า ด้วยอาศัยอำนาจของบุญกุศลที่ทำอุทิศให้แก่ผู้ตายนั้นจะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าต่อไป (พระประพนธ์ กตคุโณ (สันทาลุนัย), 2557)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ในการบำเพ็ญกุศลศพตามพระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายหลัก 3 ประการ คือ 1) เพื่อรวมญาติ คือ เปิดโอกาสให้ญาติมิตรที่มีชีวิตอยู่ ได้ทำหน้าที่โดยการแสดงน้ำใจตั้งใจต่อคนตาย 2) ประกาศความดี คือ ความดีของคนตาย และความดีของคนเป็น 3) พิธีบำเพ็ญกุศล คือ ทำบุญ เพื่ออุทิศบุญกุศลให้คนตาย จะเกิดขึ้นก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ทำบุญหรือทำความดีอย่างเหมาะสม เพราะเราจะแสดงความดีต่อศพ จากการศึกษาคติธรรมจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ในการจัดงานศพของชุมชนอำเภอท่าศาลาในปัจจุบัน มีสิ่งที่น่ายกย่องสรรเสริญ คือ ไม่มีการดื่มสุราและเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ที่ทำให้เกิดการมึนเมา นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีงาม แต่มีบางอย่างไม่ควรมีในงานนี้ คือ การเล่นการพนันต่าง ๆ และการจัดงานนั้นในเรื่องการได้ซึ่งกำไร ขาดทุน (เชิงธุรกิจ) เป็นต้น และจากการวิเคราะห์คติธรรมจากในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพ พบว่า มีการอิงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาประกอบเข้าไว้ ที่บ่งบอกถึงความเชื่อในเรื่องของบาป บุญ ความกตัญญูกตเวที จึงมีประเพณีในการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายไปแล้ว เนื่องจากได้รับอิทธิพลของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประเพณี ตลอดจนคติธรรมยังคงอยู่และมีการสืบทอดต่อ ๆ มา ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ควรให้ความรู้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อสืบทอดถึงเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ 2) ควรพัฒนาส่งเสริมการวิจัยพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และจัดดำเนินการให้ความรู้สำหรับแก่โฆษณา ผู้นำศาสนพิธีกรในงานบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ดำเนินการเป็นไปตามระเบียบแบบแผนถูกต้องตามประเพณี นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1) เปรียบเทียบรูปแบบการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราชกับภาคอื่น ๆ 2) ศึกษาเปรียบเทียบคติธรรมที่เกี่ยวกับประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนอำเภอ ท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ว่ามีข้อปฏิบัติของชุมชนชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตใกล้เคียงกัน มีความเหมือนหรือมีความแตกต่างกันอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา จิตชินะกุล. (2545). คติชนวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- พระครูกันตธรรมาภิวัง (คุ้มบัวลา). (2555). การศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการฌาปนกิจของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูโกศลอรธกิจ และพระครูอภิชาติปัญญารณ. (2560). ศึกษาประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธท้องถิ่นอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนธ์, 4(2), 65-66.
- พระครูพิพิธธรรมจักร (ทองอินทร์ รุ่งเรือง). (2559). ศึกษาหลักพิธีกรรมในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของชาวตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย. วารสารธรรมทรรศน์, 15(3), 67-68.
- พระครูสุภัทธรธรรม (สำเรียง). (2563). พิธีกรรมงานศพของไทยตามคติพุทธธรรม. วารสารสังคมศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 1(1), 50-51.
- พระครูอรุณธรรมโสภิต (ตีต อคควโส/เอี่ยมสะอาด). (2557). การศึกษาคติธรรมจากพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์. วารสารวันมูอองแหงพุทธศาสนปริทรรศน์, 1(1), 219-228.

- พระธรรมาธิปัตย์ (ศิลาจารึก). (2555). การศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของชาวพุทธตำบลคูคำที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระประพันธ์ กตคุโณ (สันทาลุนัย). (2557). วิเคราะห์คตินิยมจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันทา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิเชียร พูลมนัส. (2555). หลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพของพุทธศาสนิกชนกรณีศึกษาวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ. (2548). ศิลปะและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- สุนทร สุทรัพย์ทวีผล. (2562). การศึกษาวิถีจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 7(2), 287-288.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). สังกับพิธีกรรม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.